

ARCHIV NÁRODNÍ GALERIE V PRAZE

JAROSLAV BENDA **(* 1882 - † 1970)**

Inventář osobního fondu

Časové rozmezí fondu: 1914–1964

Značka fondu: 60

Číslo evidenčního listu NAD: 105

Evidenční číslo inventáře: 150

Zpracovala: Jiřina Janišová, Lucie Večerníková

Místo: Praha 1995, 2017

Jaroslav Benda (1882–1970)

Jaroslav Benda se narodil 27. dubna roku 1882 v Praze do rodiny kovolitce. Část dětství a mládí strávil s rodinou v Kutné Hoře, v prostředí, jež navždy předznamenalo jeho neutuchající zájem o umělecké památky. Již na základní škole překresloval práce slabších žáků a učil se vázat knihy a pracovat jako knihař. Obsáhlého klasického vzdělání se mu dostalo na akademickém gymnáziu v Praze, kde se učil latině a řečtině, řeckým a římským reáliím, mytologií, poezii, sochařství a architektuře. Mluvílo se zde hodně i o umění a mladý Benda se pomalu začal připravovat na studia na výtvarné škole. Po přijetí na Uměleckoprůmyslovou školu nastoupil do školy malíře a grafika Arnošta Hofbauera. Zde ho od počátku sledoval student gymnázia Václav Vilém Štech, který poté patronoval jeho počáteční ilustrační a knižní práce.

Bendova tvorba neunikla ani Janu Preislerovi, jenž ho při studiích aktu vybízel, aby pokračoval v grafické činnosti. Téměř osudové bylo pak setkání s Janem Kotěrou. Tehdejší ozdoba profesorského sboru přenechala dvacetiletému Bendovi zakázku u nakladatele Jana Laichtera. Benda ve spolupráci s Laichterovým nakladatelstvím setrval přes šedesát následujících let. Na jaře 1904 přestoupil Benda na Akademii výtvarných umění. Kromě Bohumila Kubišty, Vincence Beneše, Emila Filly, Zdeňka Kratochvíla, Václava Špály a Antonína Procházky zde poznává sedmnáctiletého Vratislava H. Brunnera, s nímž ho bude pojít pevné přátelství příštích dvacet pět let, až do jeho předčasné smrti. K dvojici se brzy připojil i František Kysela a všichni tři společně pracovali na sbírce Knih dobrých autorů, které vydávala Kamila Neumannová. Trojice Benda, Brunner a Kysela vybavovali svazky sazbu, dřevoryty a obálkami.

Čtyři roky od nástupu na Akademii přijal Benda od Jana Štence zakázku pro SVU Mánes. Nečekanou náhodou se zúčastnil schůze výboru a okamžitě byl Maxem Švabinským zvolen jeho členem. Příštích třináct let zasedal ve výboru, kdy sedm z těchto let pracoval též jako jednatel spolku. Konec první světové války znamenal zánik rakouského mocnářství a vznik Československa. Nová republika potřebovala stanovit a vytvořit československé symboly a edice. Bendovy návrhy byly postupně použity při tvorbě známk a peněz (pětikoruna a dvacetikoruna). S Otakarem Španielem zpracovali velký, střední a malý znak republiky. V knižní tvorbě se omezuje na výrazné viněty nebo iniciálky, většinou dřevorytové.

V té době začal Benda také učit. Nejprve na střední škole vyučoval kreslení, poté nastoupil jako profesor na svou alma mater na Uměleckoprůmyslovou školu. Na UPŠ přišel v roce 1920 a stal se vedoucím všeobecné školy pro figurální a ornamentální kreslení a výuku písma. O šest let později se ujal vedení speciální školy pro kresbu a malbu a konečně roku 1936 mu byla svěřena speciální škola pro užitou grafiku, knižní umění a propagaci. Vedle Bendy vedli na UPŠ své školy také jeho blízcí přátelé Brunner a Kysela. Společně silně ovlivnili generaci svých studentů, ať už se jednalo o monumentální tvorbu anebo knižní realizace. Cyril Bouda, Karel Svoboda, Adolf Zábranský studovali u Kysely, Jan Bauch a Josef Kaplický u Brunnera, Antonín Pospíšil, Antonín Strnadel a Jiří Trnka v Bendově atelieru. Na této úrovni zakládali i svou vlastní práci a všichni tři společně pracovali i na mozaikách, gobelínech a na barevných oknech.

Vedle pedagogické činnosti se Benda i nadále věnoval knižní grafice. Trio Benda, Brunner a Kysela se sešlo nad knihami Nové edice. Písmo a úprava obálek tehdy znovu nabyly funkce výtvarného doprovodu textu, umocnil se řád plochy a její vyváženost i půvab informačního znaku jako prostředku lidské komunikace. Bez těchto výtvarných hodnot by nebyl učiněn pokrok ve výtvarném vývoji, který v tehdejší době stavěl českou knihu na roveň s nejlepší světovou produkcí. Druhá světová válka přerušila všechny kulturní spoje. Posluchače, kterým hrozilo povolání do Třetí říše, ukryl Benda do atelieru kresleného filmu. Doufal, že po porážce Německa a obnově výtvarné činnosti bude moci zřídit školu pro kreslený a vědecký film. Soustředěnou činností vypracoval barevné scénáře pro Tylova Strakonického dudáka a Gogolův Štědrý večer a snímkové scénáře pro

filmy Josef Mánes, Mikoláš Aleš a Josef Myslbek i ilustrace k Aloisi Jiráskovi. Nebojácnost ředitele textilního koncernu vedla ke zpracování filmu *Divy krásy*. Mezi Bendovy studenty kresleného filmu patřili kromě Trnky a Strnadela ještě Jaroslav Šváb a Zdenek Seydl.

Roku 1941 byli však Benda s Kyselou na německý nátlak nuceni UPŠ opustit. Ve třicátých letech pokračoval Benda ve spolupráci s nakladatelstvím Františka Laichtera, která se omezuje na dílčí práce, obálky a vazby. Po nuceném odchodu z UPŠ tato spolupráce zesiluje a vrcholu dosahuje v letech 1945-1948, kdy Benda vytváří řadu obálek ke spisům antických filozofů i dílům české náboženské reformace. V této činnosti pokračuje i po roce 1948 v nakladatelství Komenium a Kalich. Obálky zdobí psaným i kresleným písmem. Písmová tvorba se stala Bendovým celoživotním údělem. Na UPŠ vyučoval mimo jiné i kaligrafii. Jako výsledek své pedagogické práce vydal v Berlíně sborník *Písmo a nápis* (1931) s návodem užití vhodných per pro jednotlivé typy písma. Uplatňuje se také samostatně v provedeném návrhu nového typu romany, italiky a grotesky, k němuž byl vyzván v roce 1959 Českým komitétem pro krásné knižní písmo. O to samé se pokoušel již v roce 1936, kdy zaslal do londýnské firmy Stanley Morison návrhy pro novou sazbu. Při bombardování města byly ale všechny materiály zničeny. Teprve tento poslední úkol umožnil Bendovi vytvořit nové písmo, které na začátku šedesátých let ve třech letech provedl, vyzkoušel a konzultoval v Drážďanech. Jeho litery romany a italiky mají základní diferencovanost, plynoucí z nepravidelného střídání úzkých a širokých tvarů, přímek i oválů, které tak celému textu vtiskují nápadný obrazový rytmus. Svým novým tvarováním pro sázecí stroj chtěl dát sázenému textu a titulovým stupňům výraznou svěžest, jež by čtenáři pomáhala, zbavovala ho únavy a zabraňovala pocitu nudy z jednotvárnosti opakovaných znaků. Vytvořen v redakci české, slovenské, polské a lužickosrbské je tento nový druh Bendova písma schopen odpovědět na potřeby v kulturní oblasti slovanských národů, které píšou latinkou. Bendova tvorba v oblasti knižní grafiky do sebe vstřebávala podněty doby (například secese, kubismu a purismu), ale přitom až do konce zůstávala věrna autorovým východiskům.

Literatura

Benda Jaroslav, Úloha a způsob barevných oken při monumentální úpravě mausolea Jana Amose Komenského v Naardenu in: *Styl*, roč. 20, č. 11-12, 1937, s. 174-175

Dočekalová Petra, Benda a písmo (1900-1969), Praha 2013

Hásková Jarmila (ed.), Československé bankovky, státovky a mince 1919-1992, Praha 1993

Hofmeisterová Jana, Jaroslav Benda osmdesátiletý in: *Výtvarná práce*, roč. 10, č. 8, 1962/05/17, s. 9

Machalický Jiří, Česká grafika XX. století ve SČUG Hollar, Praha 1997

Padrta Jiří, *Osma a Skupina výtvarných umělců*, Praha 1992

Pešina Jaroslav, *Česká moderní grafika*, Praha 1940

Šmídová Tereza, *Čeští písmaři a typografové*, Praha 2015

Vývoj a dějiny archivního fondu

Část rukopisné pozůstalosti Jaroslava Bendy (AA 2921) byla převzata Archivem Národní galerie v Praze v roce 1980 poté, co byla nalezena v domě čp. 457 na Malém náměstí, kde měl umělec svůj ateliér. Fotografie (AA 3444) byla převedena z oddělení Dokumentace NG. Drobné autografy (AA 3577) byly zakoupeny rozhodnutím nákupní komise roku 1995.

Archivní charakteristika fondu

V písemné pozůstalosti Jaroslava Bendy jsou zastoupeny zejména jeho vlastní rukopisy týkající se výtvarného umění obecně, dále pak umělců, se kterými se stýkal, a dále ještě makety knih a katalogů. Korespondence je zastoupena minimálně. Zajímavý je zápisník z cest J. Bendy do ciziny,

ve kterém jsou náčrtky k obrazům světových umělců. Dokumentární charakter mají zejména fotografie děl a realizovaných návrhů v architektuře. Součástí pozůstalosti jsou i dvě plakety.

Záznam o uspořádání fondu a sestavení pomůcky

Inventář byl vytvořen v souladu se Zásadami pro zpracování osobních archivních fondů a pro psaní jejich inventářů, platných ve shodě s prováděcí vyhláškou č. 645 zákona č. 499/2004 Sb. O archivnictví a spisové službě a o změně některých zákonů. V rámci vnitřní skartace byly vyřazeny pomocné obálky a desky. Fond zpracovala Jiřina Janišová roku 1995 a doplnila Lucie Večerníková v roce 2017. Je uložen pod přírůstkovými čísly AA 2921, AA 3444 a AA 3577.

Inv. č.	Obsah	Počet ks/ll	Časový rozsah	Př. č. AA	Č. kart.
Doklady – cizí					
1	Úmrtní oznámení Františka Kysely	1 kus	1941	2921	1
Korespondence odeslaná (adresát na druhém místě v nominativu)					
2	Benda Jaroslav – Katedra dějin umění University Karlovy b. m., duben 1959	1 list	1959	2921	1
3	Benda Jaroslav – Mádl Karel Boromejský [Praha], 3. 12. 1916 (dopisnice)	1 list	1916	3577	1
4	Benda Jaroslav – Španielová Lída b. m., 16. 2. 1955	1 list	1955	2921	1
5	Benda Jaroslav – Talich Václav Praha, 4. 1. 1956 (koncept)	2 ll	1956	2921	1
6	Benda Jaroslav – nezjištěný Praha, 23. 1. 1915	1 list	1915	3577	1
7	Benda Jaroslav – nezjištěný Praha, 10. 3. 1914	2 ll	1914	3577	1
Rukopisy – vlastní					
8	Formy liter a příklady	1 kus	1935-1952	2921	1
9	V máji 1936 přijel jsem... (přepis záznamu z moskevského rozhlasu)	1 kus	1937	2921	1
10	Báseň Zdravé zuby základ zdraví	2 ks	1943, 1950	2921	1
11	Báseň Rusko 1941	1 list	1946	2921	1
12	Bendův překlad básně Roberta Browninga	1 kus	1948	2921	1
13	Texty k filmu Božena Němcová	1 kus	1949	2921	1
14	Úvaha o diapásu	1 list	1950	2921	1
15	O průzkumech Krkonoš	1 kus	1952	2921	1
16	Zápisník z cest	1 kus	1956	2921	1
17	Malba, plastika, architektura	1 list	1956	2921	1
18	Praha a práce umělců	3 ks	1956	2921	1

19	Malíř Maxmilian Švabinský	2 ll	1956	2921	1
20	Bohumil Kafka	1 kus	1956-1957	2921	1
21	Malíř Otakar Nejedlý	1 kus	1957	2921	1
22	Vratislav Brunner	1 kus	1957	2921	1
23	Šedesát let s umělci	2 ks	1957	2921	1
24	Malíř František Kysela	5 ks	1957, b. d.	2921	1
25	Jan Kotěra	1 list	1958	2921	1
26	Národní poklady z ruky mistrů	1 kus	1958-1960	2921	1
27	Založení Artělu	2 ll	1960	2921	1
28	Báseň Skrovný úděl	1 list	1960	2921	1
29	Umění sochařů a malířů	1 kus	1960	2921	1
30	Poznámky ke knize Léta s umělci	1 kus	1961	2921	1
31	Mikoláš Aleš a Matěj Kopecký – Loutky a film	1 kus	1962	2921	1
32	Poklady z práce umělců	1 kus	1962	2921	1
33	Die Urheberklärung zu den Entwürfen zu einer neuzeitigen Buchschrift für die Monotyperrahmenmatrize (něm.)	2 ll	1962	2921	1
34	Úloha umělce při novodobém knižním písmu strojovém	1 list	1962	2921	1
35	František Burian a Josef Čapek	1 kus	1962	2921	1
36	Antonín Dvořák a žena a syn	1 kus	1962	2921	1
37	Vratislav H. Brunner	1 kus	1963	2921	1
38	Praha je korunována na vrchu...	1 list	1963	2921	1
39	Umělci, hrady a zámky	2 ks	1963	2921	1
40	Pohřeb J. Suka	1 list	1964	2921	1
41	Rubens – celovečerní film...	2 ll	b. d.	2921	1
42	Přínos výtvarného umělce do filmu	1 list	b. d.	2921	1
43	Malíři Jaroslav Benda a Karel Dlabola o výtvarném filmu (přepis rozhovoru)	2 ll	b. d.	2921	1
44	Pořadí prací otištěných a data	1 kus	b. d.	2921	1
45	Autobiografie	1 list	b. d.	2921	1
46	Mistr Mikoláš Aleš	2 ks	b. d.	2921	1

47	Die Aufgabe des Künstlers bei einem Volksbuche (něm.)	1 kus	b. d.	2921	1
48	Otakar Březina – Stará říše, její tiskaři	1 kus	b. d.	2921	1
49	Úvaha postupu k zlepšení technické výroby nakladatelské knihy	1 list	b. d.	2921	1
50	O nejširší lásce k tištěnému slovu (torzo)	1 list	b. d.	2921	1
51	Nemohu říci, že pohledění...	2 ll	b. d.	2921	1
52	Malíř Hugo Boettinger a sochař Bohumil Kafka	2 ll	b. d.	2921	1
53	Josef Václav Myslbek	4 ll	b. d.	2921	1
54	Jan Štursa	10 ll	b. d.	2921	1
55	Bedřich Smetana	1 list	b. d.	2921	1
56	Španiel a Antoš	3 ll	b. d.	2921	1
57	Poklady z ruky mistrů	5 ks	b. d.	2921	1
58	O životě s tvůrci	2 ll	b. d.	2921	1

Rukopisy – cizí

59	K. Clark – One Hundred Details from Pictures in the National Gallery (angl.)	1 list	1938	2921	1
60	Jan Wenig – Pětasedmdesátiny Jaroslava Bendy	1 list	1957	2921	1
61	F. Goya: Great Artist – Great Lover (angl.)	1 kus	1957	2921	1
62	Ich kann nicht sagen,... (něm.)	2 ll	b. d.	2921	1

Výtvarné práce – vlastní

63	Sádrové plakety	2 ks	b. d.	2921	25/01
----	-----------------	------	-------	------	-------

Fotografie

64	Osobní	1 kus	b. d.	3444	1
65	Fotografie (a tisky) díla, přiložen seznam děl Jaroslava Bendy	11 ks + 1 list	b. d.	2921	1

Varia

66	Autogramy Jaroslava Bendy a Otakara Novotného	1 kus	b. d.	3577	1
----	---	-------	-------	------	---

Tiráž

Jaroslav Benda (*1882 – †1970) soupis osobního fondu

časový rozsah fondu: 1914–1964

počet evidenčních jednotek: 1 karton + velké formáty

počet inventárních jednotek: 66

rozsah v bm: 0,16 bm

stav ke dni: 20. 11. 2017

jméno zpracovatele: Lucie Večerníková

číslo evidenčního listu NAD: 105

číslo evidenční pomůcky: 150

počet stran: 8

schválil dne: 4. 12. 2017 Mgr. Tomáš Hylmar